Mindaugas Bertašius

Jėzuitų kvartalo (Perkūno namo skverelio) tyrinėjimai 1997 metais Kaune

1997 m. PRI tyrinėtas Kauno senamiesčio 8 kvartalo kultūrinis sluoksnis skverelyje, esančiame į P nuo Perkūno namo. Ši vieta plačiau tyrinėta 1995 metais (žr. *ATL 1994 ir 1995 metais,* V., 1996, p. 241–245). Tuomet surinkta daug įdomios ir retos medžiagos, leidžiančios naujai vertinti miesto raidą. Kadangi skvero kultūrinis sluoksnis gerokai apnaikintas klojant šilumines trasas, dabar norėta ištirti geriau išlikusias vietas ir papildyti turimas žinias. Tai sąlygojo ir projektuojamos statybos minėtoje vietoje. Tyrimai atlikti Jėzuitų gimnazijos užsakymu ir finansuojami jos lėšomis. 1997 m. iškastos 4 perkasos, kurių dydį nuo 8 iki 32 m^2 apibrėžė išlikusio nesunaikinto kultūrinio sluoksnio plotai. Kaip ir ankstesniais metais, esant sudėtingam kultūriniam sluoksniui, pasiteisino didelės perkasos. Bendras jų plotas 76 m^2. Kultūrinio sluoksnio storis labai įvairus – natūraliai susiformavęs siekia 1,8–2,6 m, duobėse viršija 3,3 m. Jis formavosi nuo I tūkstantmečio antrosios pusės.

Įžemį tyrinėtoje teritorijoje sudaro tamsiai rudo arba rusvai geltono priesmėlio sluoksnis, kai kur suardytas duobių. Įvertinus sluoksnių stratigrafiją, intensyvumą, radinius, preliminariai išskirti 8 skirtingų laikotarpių kultūrinio sluoksnio horizontai.

A n k s t y v i a u s i ą horizontą sudaro I tūkstantmečio antrąja puse datuojama apie 1,5 m skersmens ir 1,3 m gylio duobė, užversta žeme su moliu, akmenimis, lipdytinės keramikos su nežymiai grublėtu ar lygiu paviršiumi šukėmis. Duobė iškasta jau esant susiformavusiam apie 10 cm storio pilkos žemės neintensyviam sluoksniui. Stratigrafiškai panašiai datuojamas ir žemės paviršiuje buvęs 60x80 cm dydžio židinys, beveik sutampantis pagal H_{abs} su minėta duobe (abu yra greta, perkasoje Nr. 4). Židinį ir duobę užklojęs 20 cm storio buvusios dirvos sluoksnis.

A n t r a j a m horizontui skirtina perkasoje Nr. 1 surasta ugniavietė ir vos žymūs paviršiaus pėdsakai. Joje gausu smulkiai sudegusių kaulų, angliukų, keramikos šukių. Sprendžiant iš to, kad tokios pačios keramikos

surasta 1995 m. tyrimų metu, už šiluminės trasos perkasos (už 4 m), galima spėti ugniavietę buvus ne mažesnę kaip 2,5x1,2 m, įrengtą vos pastebimoje įduboje, žemės paviršiuje. Keramika lipdytinė, aplygintu paviršiumi, su įkartomis briaunoje, sienelės puoštos kvadratinių įspaudų eilėmis; ji gana artima surastai Marvelės kapinyne, datuojama X–XII a.

Tr e č i ą j į horizontą apibrėžia medinių pastatų pėdsakai, surasti perkasose Nr. 2 ir 3. Tai plonas sunykusios medienos sluoksnelis arba rąstų atspaudai paviršiuje. Fiksuoti tik nedideli šių pastatų fragmentai, ugniavietė. Didesnė sluoksnio dalis suardyta vėlesnių statybų metu ir šiluminės trasos perkasos. Pavyko nustatyti 3 vienas kitą dengiančius statinių sluoksnius. Kai kur šiuose paviršiuose randama keramika datuojama XIV a. antrąja puse. Pastatų vietose susiformavęs lipnus juodžemis su gausiomis organikos – žuvų žvynų, gyvulių kaulų, kiaušinių lukštų, smulkių skiedrelių – liekanomis.

K e t v i r t ą horizontą žymi statybų pėdsakai – pradinis gatvės sluoksnis – surasti perkasose. Šį kultūrinį horizontą kai kur sudaro net 3 skirtingi paviršiai, ryškiausiai išskiriami perkasoje Nr. 3. Tai vienas kitą keičiantys degėsių, plonos molio aslos, pelenų, žemės su degėsiais sluoksneliai, rodantys greitą pastatų ir paviršių kaitą. Čia surinkta keramika būdinga ir XIV a. (66% visos keramikos), ir greičiausiai XV a. pradžiai. Tai leidžia manyti horizontą susiformavus šių amžių riboje. Apatiniame minėto horizonto sluoksnelyje, degėsiuose, surasta net 13 senųjų lietuviškų monetų, pažertų visame perkasos Nr. 4 plote. Tai bene didžiausia šių monetų radimvietė kultūriniame sluoksnyje Lietuvoje. Jos gerokai apnykusios, pavyko identifikuoti 11 II tipo monetų (su ietimi bei kryžiumi ir Gedimino stulpais). Jos papildo 1995 m. tyrimų medžiagą – tada surastos 6 II ir IV tipų monetos. Toks radinys daro šią vietą itin reikšmingą ankstyvajai Kauno istorijai.

P e n k t a j a m horizontui būdingi ryškūs medinių statinių pėdsakai – skirtingose perkasose rasta medinių sudegusių grindų, molio aslos, krosnių pėdsakų. Jį formuoja ir keletas plonų supiltinių sluoksnių, liudijančių šioje vietoje suintensyvėjus statybas. Retas šio horizonto radinys – du skaičiavimo žetonai. Vieno jų averse erelis, reverse – Marijos su kūdikiu atvaizdas, o kito – karališkasis obuolys su kryžiumi ir bažnytinės insignijos. Abu turi

neiššifruojamus užrašus. Įvertinus sluoksnių stratigrafiją, keramiką, palyginus prekybinius ženklus, horizontas datuojamas XV a.–pačia XVI a. pradžia.

Šeštąjį horizontą formuoja stipraus gaisro pėdsakai, aptikti perkasose Nr. 3 ir 4, krosnių liekanos, gatvės paviršiai. Čia rasta sudegusių medinių grindų liekanų. Tarpuose tarp lentų rasti 2 Aleksandro lietuviški denarai, nenustatyta Livonijos (?) moneta, skaičiavimo žetonas (averse – ratu išdėstytos trys karūnos ir trys lelijos, reverse – karališkasis obuolys su kryžiumi). Šie radiniai įgalina sluoksnį datuoti XVI a. pirmąja puse. Virš šių grindų greičiausiai būta ir kitų medinių grindų, nes susiformavęs degusio molio, degėsių, žemės sluoksnis siekia iki 18 cm storio. Vėlyviausių grindų pėdsakai (1995 m. tyrimų duomenimis) datuojami XVII a. pirmąja puse. Kitose perkasose šį nuo aukštesnio horizonto sunku atskirti, nes čia sluoksniai dažnokai apardyti klojant pamatus, lyginant paviršių.

Sunkiau apibūdinamas vėlyvesnis kultūrinis horizontas. Tai dažnai supiltiniai sluoksniai su statybų atliekomis, nežymūs trumpalaikiai paviršiai, fragmentiškai randami įvairiose vietose, vėlyvi gatvės sluoksniai, akmenų grindinio fragmentai. Šio horizonto formavimosi laikotarpis apimtų XVII a. antrąją pusę–visą XVIII a.

XIX a. pradžios sluoksnyje aptikta akmenų grindinio fragmentų. Šis grindinys paklotas išlyginti teritorijos paviršiui.

Iš įvairių kultūrinio sluoksnio horizontų surinkta nemažai keramikos. Ji labai artima surastai 1995 m. Kartais tai net ir to pačio puodo fragmentai. Paskutinių tyrinėjimų metu gausiau rasta kitokių buitinių daiktų – įvairaus dydžio bronzinių smeigtukų, kaulo dirbinių. Gausi kaulinės medžiagos kolekcija surinkta iš XIV–XVIII a.

Buvo patikslintas anksčiau rasto svirno rūsio dydis. Svirnas, įrengtas prie šoninės gatvelės stovėjusiame pastate, buvo 7x7 m dydžio. Perkasoje Nr. 3 ištirtos viena kitą dengiančių 5 krosnių liekanos – padai, liudijantys ilgą laiką nekitusią pastato funkcinę paskirtį. Greta jų keletą kartų keistos ir pertvarkytos keraminių plytelių grindys. Perkasose Nr. 1 ir 3 tyrinėti XV–XVIII a. pradžioje buvusios gatvelės sluoksniai. Gausią tyrinėjimų metu surinktą monetų kolekciją sudaro 24 XIV a. pabaigos–XVII a., 4 XIX a. monetos ir žetonai. Tai galėjo lemti faktas, jog įvairiu metu čia veikė muitinė.

Perkasose Nr. 3 ir 4 paimta įvairių I tūkstantmečio antrosios pusės–XV a. sluoksnių dirvožemio mėginių, skirtų žiedadulkių tyrimams.

Mindaugas Bertašius

Excavations in the Jesuit quarter (the courtyard of Perkūnas House), 1997

In 1997 south to Perkūnas House, in quarter No 8 of the Old Town of Kaunas IMR studied an area of 76 m^2 and revealed an up to 3,3 m thick habitation zone. In the habitation zone there were noted 8 horizons that can be ascribed to the middle of the 1st millennium–19th century. The findings included a fireplace and a pit with pottery dating to the middle of the 1st millennium, a big fireplace ornamented with rows of quadrangular impressions. In the habitation zone from late 14th–early 15th centuries there were observed 13 Lithuanian coins of the earliest period.

Eugenijus Butėnas

Žvalgomieji tyrinėjimai Vilniuje, L. Stuokos-Gucevičiaus gatvėje Nr. 1 ir 1[1]

1997 m. LII buvo atliekami žvalgomieji tyrinėjimai Vilniuje, L. Stuokos-Gucevičiaus g. Nr. 1 ir 1[1] (šalia skvero su B. Dauguviečio biustu). Tyrimų metu iškasti 6 šurfai, bendras jų plotas siekia 27,8 m^2. Įžemis pasiektas tik šurfuose Nr. 1–3 (1,2–2 m gylyje), o šurfuose Nr. 4–6 – 3–3,2 m gylyje. Šių žvalgomųjų tyrinėjimų tikslas buvo nustatyti kultūrinio sluoksnio sudėtį bei storį.

Kultūrinis sluoksnis yra užpiltas 40–70 cm storio žvyro, skaldos, smėlio sluoksniu, o ant viršaus suklotos gelžbetoninės plokštės, nes čia įrengta mašinų stovėjimo aikštelė.

Šurfuose daugiausia buvo surinkta buitinės keramikos bei koklių duženų. Dauguma keramikos šukių geros kokybės, plonasienės, žaliai, rudai glazūruotos. Kokliai su žalios spalvos glazūra. Šie radiniai datuojami